

BACHELORPROJEKT
Forside til eksamensopgave

Eksamenstermin (sæt x)	Sommer ☒ X ☐	Vinter ☐
Vejleder: Peter Thaler		

Dansk titel på bachelorprojekt: Den danske presses nyhedsdækning af Tysklands invasion af Belgien i 1914	
Engelsk titel på bachelorprojekt: The Danish Press and the news coverage of the German invasion of Belgium in 1914	
Min./max. antal typeenheder: Max. 22 ns. (1 normalside = 2.400 typeenheder)	Din besvarelses antal typeenheder*: 52.326
Du skal være opmærksom på, såfremt din besvarelse ikke lever op til det angivne (min./max) antal typeenheder (normalsider) i studieordningen vil din opgave blive afvist, og du har brugt et forsøg.	
☐ (sæt x) Ja, min eksamensopgave må gerne i anonym form kopieres/lægges på Blackboard som hjælp til kommende studerende i faget ☒ X	

Tro og love-erklæring
<p>Det erklæres herved på tro og love, at undertegnede egenhændigt og selvstændigt har udformet denne eksamensopgave. Alle citater i teksten er markeret som sådanne, og eksamensopgaven, eller væsentlige dele af den, har ikke tidligere været fremlagt i anden bedømmelsessammenhæng.</p> <p>Læs mere her: http://www.sdu.dk/Information_til/Studerende_ved_SDU/Eksamen.aspx</p>
Afleveret af (skriv kun fødselsdato og navn): Andreas Schaldemose Rasmussen, født 19.06.1994.

*Tælles fra første tegn i indledningen til sidste tegn i konklusionen, inkl. fodnoter. Tabeller tælles med deres antal typeenheder. Følgende tælles *ikke* med: resumé, indholdsfortegnelse, litteraturliste og bilag. Se i øvrigt eksamensbestemmelserne for disciplinen i studieordningen.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	3
FORSKNINGSOVERSIGT	4
GENNEMGANG AF KILDEMATERIALET	6
METODISKE OG TEORETISKE OVERVEJELSER	8
ANALYSE	9
FRAME 1: MORALSK OG ETISK FRAME: TYSKE SOLDATERS KRIGSFØRELSE I BELGIEN ER BRUTAL OG BARBARISK	9
FRAME 2: JURIDISK FRAME: TYSKLANDS ANGREB PÅ BELGIEN ER ET BRUD PÅ DEN INTERNATIONALE HUMANITÆRE FOLKERET OG KRIGENS LOVE	14
FRAME 3: PACIFISTISK FRAME: KRIGENS DESTRUKTIVE KARAKTER ER PROBLEMET SNARERE END SKYLDSPØRGSMÅLET	16
KONKLUSION	20
RESUME	22
LITTERATUR	23

Indledning

Den 4. august 1914 overskred fem tyske arméer med en samlet styrke på én million soldater den belgiske grænse og igangsatte invasionen af landet. Som følge af den tyske invasion mistede 6.427 civile livet.¹ Hændelserne er blevet fremstillet på to forskellige måder: Fra allieret side fremstilledes hændelserne som tyske krigsforbrydelser, hvor belgiske civile systematisk og brutalt blev udsat for overgreb. Episoderne kunne involvere nedbrændinger af hele byer, henrettelser af civile, brugen af civile som menneskelige skjolde samt deporteringer af civile til Tyskland. Fra tysk side fremstilledes begivenhederne imidlertid som belgiske franc-tireurs, dvs. civile partisankrigere, der fra vinduer og hustage har ført irregulær krig mod de invaderende tyske styrker og dermed har hindret den tyske fremmarch. Fokus for denne opgave vil være på tre udvalgte danske avisers rapporteringer og dækning af begivenhederne i Belgien i 1914 for at identificere de underliggende diskursive mønstre. De tre aviser har nemlig belyst hændelserne i Belgien i 1914 på forskellig vis, og denne opgave viser, at den hidtidige fortælling om den danske presse under Første Verdenskrig som værende udpræget tysk-fjendtlig har negligeret og overset væsentlige nuancer i de danske avisers nyhedsdækning af Tysklands invasion af Belgien i 1914.

Spørgsmålet er, hvorfor netop begivenhederne i Belgien i 1914 er værd at belyse med tanke på hvad der senere hen har fundet sted? De 6.427 civile tab er trods alt beskedent ift. de civile tab i den efterfølgende verdenskrig under bl.a. Holocaust og Stalinismen. Svaret er, at tyskernes fremmarch i Belgien gjorde et stort indtryk i samtiden. Det var første gang i moderne krigshistorie at en hær gik så systematisk til værks og indførte skærpene repressalier mod den civile befolkning.

Historierne om Tysklands fremfærd i Belgien fyldte naturligvis en del i medierne, specielt i de krigsførende landes medier, men hvordan forholdt det sig med rapporteringen af begivenhederne i den danske presse? Danmark var formelt set neutral under Første Verdenskrig, men regeringen forsøgte via cirkulærer af diplomatiske hensyn så vidt muligt at begrænse pressens udfoldelsesmuligheder ved at indføre midlertidige forbud mod at tage parti med de krigsførende parter og dermed bringe dansk neutralitetspolitik i fare.²

Denne opgave behandler de tre danske aviser *Jyllands-Posten*, *Berlingske-Tidende* og *Social-Demokratens* rapporteringer og fortolkninger af hændelserne i Belgien. Formålet er at identificere de diskursive mønstre omhandlende den tyske invasion af Belgien i 1914 på tværs af aviserne og deres

¹ John Horne og Alan Kramer, *German Atrocities: A History of Denial* (New Haven, 2001), s. 74.

² Jette D. Søllinge og Niels Thomsen, *De danske aviser 1634-1989*. Bind 2. *De danske aviser 1848-1917* (Odense, 1989), s. 90.

politiske ophav. Med følgende problemformulering ønsker jeg mere konkret at undersøge, hvilken stemning og hvilke holdninger til begivenhederne aviserne har været med til at formidle, samt hvorvidt stemningen og holdningerne har haft en partipolitisk baggrund. Det interessante er derfor ikke at studere begivenhederne som fænomen, men mere at studere de danske avisers rapporteringer og fortolkninger af begivenhederne for at finde frem til, hvilke betydninger og værdier disse tillægges.

Årsagen til valget af Belgien som genstandsfelt skyldes primært omfanget af episoder mellem tyske soldater og belgiske civile. Episoder fandt ligeledes sted mellem tyske soldater og nordfranske civile, men da 5.521 af de 6.427 dræbte civile var belgiere³, er det mest oplagt at tage udgangspunkt i Belgien, hvor kildematerialet er mest omfangsrigt. Tidsafgrænsningen omfatter udelukkende perioden fra 1. august 1914 til 31. december 1914.

Forskningsoversigt

Begivenhederne i Belgien i sensommeren og efteråret 1914 har i ringe grad optaget historikere indtil de to irske historikere, John Horne og Alan Kramer, i 2001 udgav værket ”*German Atrocities 1914: A History of Denial*”.⁴ Det er fortællingen om paranoide tyske soldater omsvøbt af frygten for civile friskytters partisaner, som erfaringerne fra den Fransk-Tyske krig i 1870-71 havde vist det, kombineret med den brutale fremrykning gennem tætbefolkede byområder i Belgien, som skabte den kollektive vrangforestilling nedefra og op blandt de tyske soldater, der deltog i fremrykningen gennem Belgien og Frankrig. Der var dog ingen reel belgisk modstandsstyrke, hvorfor begivenhederne i Belgien og Nordfrankrig er blevet betegnet som værende krigsforbrydelser.

Af danske udgivelser der behandler begivenhederne i Belgien i 1914 skal Claus Bundgård Christensens værk *Danskere på Vestfronten 1914-1918* nævnes.⁵ Christensens værk er således den første samlede behandling af dansksindede nordslesvigeres krigserfaringer på Vestfronten under Første Verdenskrig. I kapitlet ”*Krigsforbrydelser*” behandles dansksindedes erfaringer med fremfærden gennem Belgien, hvor netop mange dansksindede oplevede repressalierne mod civile på tæt hold. Ifølge Christensen udsprang begivenhederne i Belgien i 1914 af både militære og kulturelle forhold, og hvor de oftest grundløse påstande om en forræderisk civilbefolkning som herskede blandt de tyske soldater dannede grobund for et hadefuldt forhold til den belgiske civilbefolkning.⁶

³ Horne og Kramer, *German Atrocities*, s. 74.

⁴ Horne og Kramer, *German Atrocities*.

⁵ Claus Bundgård Christensen, *Danskere på Vestfronten 1914-1918* (København, 2009).

⁶ Ibid. s. 62-63.

Af danske udgivelser med direkte relevans for forskningen om den danske presse under Første Verdenskrig skal Anne Pandrup Jørgensens upublicerede speciale fra 1973 nævnes.⁷ Fokus for specialet er pressens indvirkning på forholdet mellem den danske regering og Tyskland. Hvad dette angår, så fik pressens ofte tyskfjendtlige publiceringer en begrænset indvirkning på Tysklands forhold til den danske regering, i og med at det var andre forhold, især af økonomisk betydning, der var på spil.⁸ Dette henleder dog også opmærksomheden på det faktum, at pressen aldrig var neutral. Både fra dansk og tysk side blev den danske presse kritiseret for at fremstå unuanceret i sin dækning af krigen, men denne kritik tog afsæt i det Jørgensen betegner som ”en subjektiv, og interessebestemt fortolkning af, hvad man mente, neutraliteten burde indebære”.⁹ Jørgensen påstår, at den danske presse var udpræget antitysk¹⁰, og at denne påstand næppe kræver belæg for at holde vand, hvilket må anses som værende problematisk. Hun hævder bl.a., at spørgsmålet om Nordslesvig samt rygterne om Tysklands brutale fremfærd i Belgien næppe kan give anledning til tvivl om den udprægede tyskfjendtlighed i landet og i pressen.¹¹ Denne form for determinisme henleder imidlertid til en gennemgang af danske avisers dækning af den tyske fremfærd i Belgien i 1914 for at undersøge i hvor høj grad denne påståede udprægede tyskfjendtlighed blandt pressen reelt kommer til udtryk.

Ulrik Lehrmann tager i sin artikel en mere journalistisk tilgang til behandlingen af den danske presse under Første Verdenskrig.¹² Lehrmann ser Første Verdenskrig som gennembruddet for moderne nyhedsbaseret journalistik af to grunde; for det første fordi journalistikken her var blevet professionaliseret samtidig med at et vidt forgrenet informationssystem var blevet udviklet, og for det andet fordi de krigsførende lande forsøgte at kontrollere pressens adgang til informationer samt at bruge pressen aktivt i kampen om den offentlige mening.¹³ Derudover laver Lehrmann en typologi over pressens nyhedsformidling, hvoraf det fremgår, at den faktuelle formidling af krigen i et militært perspektiv dominerer nyhedsformidlingen på bekostning af den mere oplevelsesbetonede journalistiske reportageformidling, hvilket bl.a. skyldes at sidstnævnte type journalistik produktionsmæssigt både er dyrere og langsommere end de mange militærtelegrammer der udgjorde langt størstedelen af

⁷ Anne Pandrup Jørgensen, ”Den danske presse under Første Verdenskrig med særligt henblik på forholdet til Tyskland” (Upubliceret speciale, Københavns Universitet, 1973).

⁸ Ibid. s. 82-85.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid. s. 2.

¹¹ Ibid. s. 3.

¹² Ulrik Lehrmann, ”Krigens fortællere: Aspekter af 1. Verdenskrig som mediefortælling: collageeffekt, reportage og novellejournalistik”, *Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet* (2008): 1-55.

¹³ Ibid. s. 14.

avisernes nyhedsformidling.¹⁴ De mange militærtelegrammer har dannet rammen om en usammenhængende og flerperspektivistisk fortælling om krigen, hvor aviserne ofte var nødsaget til at trykke det, der blev udsendt fra hærledelserne og de officielle pressebureauer. Denne form for nyhedsdækning betegnes 'collage-effekten' eftersom resultatet aldrig blev en sammenhængende fortælling, men i stedet en collagetekst af militærtelegrammer, der punktuelt formidlede hver sit synspunkt.¹⁵ Derudover vurderer Lehrmann pressens indflydelse på den statslige politik til at være uden indflydelse, da der i høj grad blandt aviserne var konsensus om at respektere den førte neutralitetspolitik.¹⁶

Niels Thomsen har i sin disputats fra 1972 undersøgt de journalistiske, økonomiske og politiske karakteristika i den danske presses udvikling fra 1870-1970, herunder med omfattende fokus på perioden under Første Verdenskrig.¹⁷ Krigsudbruddet i 1914 medførte store omvæltninger i de generelle arbejdsvilkår hos de forskellige bladhuse, hvor nyhedsstoffet fra både ind- og udland fik en mere fremtrædende plads i såvel den offentlige opinions bevidsthed som i redaktionernes.¹⁸ Én af omvæltningerne havde at gøre med statens indgriben i avisernes indhold som følge af den trykkede udenrigspolitiske situation. Thomsen hævder, at regeringen var bekymret for særligt de borgerlige avisers uenlige og indiskrete journalistik, hvorfor aviserne som følge af en forordning af 2. august 1914 måtte love at forholde sig upartiske ift. forsvars- og neutralitetsspørgsmålet.¹⁹ Denne forordning blev sidenhen forlænget gennem resten af krigen.

Gennemgang af kildematerialet

Førend jeg begynder den egentlige fremstilling af analysen, vil det være på sin plads med en gennemgang af det kildemateriale, der er relevant for denne opgave. Da fokus for denne opgave er at identificere de diskursive mønstre blandt de danske avisers dækning af begivenhederne i Belgien i 1914, benytter jeg mig udelukkende af primærkilder i form af artikler fra forskellige aviser og bladhuse til at belyse dette emne. Avisartikler som primærkilder kan være glimrende, men det afhænger naturligvis, som med alle andre kilder, af problemformuleringen. I dette tilfælde er avisartiklerne gode kilder, da jeg netop vil undersøge den danske presses holdninger til Tysklands invasion af Belgien i 1914.

¹⁴ Ibid. s. 21-22.

¹⁵ Ibid. s. 23-25.

¹⁶ Ibid. s. 23.

¹⁷ Niels Thomsen, "Dagbladskonkurrencen 1870-1970" (Dr.phil. disputats, Københavns Universitet, 1972).

¹⁸ Ibid. s. 322.

¹⁹ Ibid. s. 321.

Artiklerne kan dermed bruges til at undersøge den danske presses holdning til begivenhederne i Belgien i 1914, men kan på ingen måde bruges som vidnesbyrd for hvad der egentlig skete. Artiklerne og aviserne er alle digitaliserede og dermed tilgængelige elektronisk via Mediestream. Sekundærlitteraturen har primært tjent som en kontekstualisering af begivenhederne i Belgien. Det har således været nødvendigt at forklare fænomenet om begivenhederne i Belgien og debatten om disse, fordi det må formodes, at der er et begrænset kendskab til de faktuelle begivenheder.

Det vil naturligvis være for ambitiøst at inddrage samtlige danske aviser i analysen, hvorfor jeg har været nødsaget til at begrænse valget af aviser til tre. Jeg vil derfor udelukkende behandle repræsentanter for den konservative, liberale og socialdemokratiske presse. Den radikale avis *Politiken* vil ikke blive behandlet af hensyn til opgavens omfang. Ydermere minder det Radikale Venstres politiske holdninger på det forsvarspolitiske område tilnærmelsesvis meget om Socialdemokratiets, hvorfor jeg har valgt kun at inddrage en repræsentant i form af den socialdemokratiske presse. Af konservative aviser vil jeg udelukkende beskæftige mig med *Berlingske Tidende* (det daværende *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*). Som repræsentant for den liberale presse vil jeg behandle *Jyllands-Posten*, og som repræsentant for den socialdemokratiske presse er valget naturligvis faldet på *Social-Demokraten*. Det er i denne henseende væsentligt at have strukturudviklingen mellem aviserne for øje. Både *Berlingske-Tidende* og *Social-Demokraten* tilhørte således hovedstadspressen, hvor oplagene var større end i provinspressen, som *Jyllands-Posten* tilhørte.

Ét af de spørgsmål, som kan volde problemer i behandlingen af kildematerialet er af kildekritisk karakter. Hvorvidt skal kilderne behandles gennem levnings- eller beretningsudnyttelse? Aviserne vil her gennemgående blive behandlet som levn, hvilket indebærer, at artiklernes konkrete indhold og synspunkter vil blive taget for pålydende uanset den faktiske sandhedsværdi. Det er således ikke min intention at vurdere troværdigheden af avisernes artikler omhandlende hændelserne i Belgien, men mere at kortlægge de konkrete avisers holdninger på et givent område som værende et tegn på avisens politiske ophav og derigennem ideologi. Det er derfor udelukkende avisernes artikler som de foreligger dag for dag, der for mig er det interessante.

Et andet problem af kildekritisk karakter vedrører skellet mellem redaktionelt stof og ikke-redaktionelt stof. Der er nemlig en fundamental forskel på, om avisernes redaktioner selv har udfærdiget artiklerne, eller om det er tilsendte telegrammer, annoncer osv., der er blevet bragt i aviserne. Søren Toft Hansen skriver om denne sondring, at ”det ikke-redaktionelle stof må ikke – eller kun med den alleryderste forsigtighed – tages til indtægt for avisens holdninger, da avisen principielt

ingen bestemmende indflydelse har på stoffets udformning eller opsætning”.²⁰ Der findes mange eksempler på telegrammer af forskellig art, hvilket er med til at vanskeliggøre analysen, da det bl.a. ikke vides hvilke motiver der ligger bag avisernes publicering af de tilsendte telegrammer. Det betyder dermed også, at den samme avis kan publicere telegrammer med modstridende holdninger, eftersom det kan formodes at avisen har tilkøbt sig udefrakommende telegrammer som publiceres uden at skele til indholdet.

Jeg vil hovedsageligt benytte mig af artikler der kan klassificeres som eget redaktionelt stof, dvs. artikler der er forfattet af avisens egen redaktion. Ved at benytte redaktionelt stof øges kildematerialets troværdighed for på baggrund deraf at kunne identificere avisernes holdninger til begivenhederne i Belgien i 1914.

Metodiske og teoretiske overvejelser

For at kunne afdække den danske presses holdninger til begivenhederne i Belgien i 1914, kræver det et teoretisk og metodisk rammeværk. Den metodiske og teoretiske tilgang i denne opgave vil tage udgangspunkt i framing-teori gennem en frame-analyse. Jeg har således til opgavens strukturelle opbygning hentet inspiration fra Clarissa Berg og Peter Herviks frame-analyse.²¹ Frame-analytikeren Robert M. Entman skriver om framing, at: ”Framing essentially involves selection and salience. To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation”.²² Framing vil i denne henseende bruges i en politisk kontekst, hvilket har vigtige konsekvenser for den politiske kommunikation. Frames henleder opmærksomheden til bestemte sagsforhold og bortleder samtidig opmærksomheden fra andre sagsforhold, hvilket påvirker den offentlige opinion i en bestemt retning. Ud fra denne forståelse spiller framing en central rolle i udøvelsen af politisk magt, da den registrerer og identificerer forskellige aktører med forskellige interesser, som konkurrerer om at dominere forståelsesverdenen.²³ Som teori har framing en del tilfælde med diskursteorien. Framing-teorien er ligesom diskursteorien af den opfattelse, at

²⁰ Søren Toft Hansen, *Det stod i avisen...: kildekritiske overvejelser ved brug af aviser* (Aalborg: Institut for Kultur og Globale Studier, Aalborg Universitet, 2001), s. 5.

²¹ Clarissa Berg og Peter Hervik, ””Muhammedkrisen” - en politisk magtkamp i dansk journalistik”, *AMID, Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet* (2007): 1-32.

²² Robert M. Entman, ”Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, *Journal of Communication* 43 (1993): 51-58, s. 52.

²³ *Ibid.* s. 55.

sproget og tekster ikke blot er neutrale gengivelser af vores forståelsesverden, men i stedet fungerer som social praksis og er meningsskabende. Til forskel fra diskursteoriens ophav indenfor europæisk sprogvidenskab, så stammer framing-teorien fra amerikansk inspireret samfundsvidenskabelig teori.²⁴ Min fremgangsmåde består i at anvende kodning ud fra nøglebegreber i Mediestream. Ved at søge på begreber som: ”Tyske krigsforbrydelser”, ”Belgiske civile”, ”Franctireurs”, ”Folkeret” osv., alle begreber med relation til begivenhederne i Belgien, får man et antal hits på artikler som italesætter begivenhederne. Det har ikke været muligt at begrænse kodningen ud fra nøglebegreber til få begreber, da de forskellige artikler divergerer meget ift. indhold og søgeord. Alle disse artikler fra de tidligere nævnte tre aviser er mit empiriske materiale. Herefter består arbejdet i at analysere og opdele artiklerne i kategorier for at kunne identificere de forskellige diskursive mønstre, som altså er denne opgaves sigte. For at identificere avisernes sym- og antipatier med de krigsførende parter har jeg efter inspiration fra Berg og Herviks studie benyttet følgende analysespørgsmål til hver artikel: Hvad er problemet, hvem har skabt problemet, hvilke aktører ses i hvilke roller, hvem er de gode og hvem er de onde, samt hvilket sprog benyttes i artiklerne?²⁵ Ved at studere den danske presses nyhedsdækning af Tysklands invasion af Belgien i 1914 gennem framing-teori opstår der dermed en ny mulighed for at anskue begivenhederne på en anderledes og indsigtfuld måde.

Analyse

Frame 1: Moralsk og etisk frame: Tyske soldaters krigsførelse i Belgien er brutal og barbarisk

Sponsorerne af forståelsesrammen omkring tyske soldater som aggressorer mod uskyldige belgiske civile opfatter Tysklands fremfærd som kritisabel og forargende. Tyske troppers fremfærd i Belgien placeres i denne frame i et sort-hvidt verdensbillede, hvor kun godt og ondt eksisterer uden mulighed for et mere nuanceret billede. Af denne grund portrætteres tyskerne som et uciviliseret folk, hvis kultur og moral er totalt ude af takt med resten af det civiliserede Europa. Tysk krigsførelse sammenlignes med middelalderens brutale og tilbagestående krigsførelse, hvor tyske soldater voldtager, plyndrer, myrder og erobrer som det passer dem. Det er hovedsageligt *Jyllands-Posten* og *Berlingske-*

²⁴ Stig Hjavard, ”Framing: Introduktion til et begreb og en klassisk tekst”, *Mediekultur – Journal of media and communication research* 58 (2015): 104-114, s. 111.

²⁵ Berg og Hervik, ”Muhammedkrisen”, s. 12-13.

Tidende der er sponsorer af denne forståelsesramme, og hvor *Jyllands-Posten* må siges at viderebringe de mest yderligtgående synspunkter om tyskernes fremfærd i Belgien. Dog ses der også eksempler på, som jeg senere vil vise, at *Social-Demokraten* har gjort brug af denne frame, hvorfor framen ikke udelukkende kan siges at være udpræget på den højre side af det partipolitiske spektrum.

En artikel bragt i *Jyllands-Posten* onsdag d. 26. august 1914 er et eksempel på denne frames udprægede antipati mod tyskernes fremfærd i Belgien. Artiklen henviser til den forargelse som krigsførelsen under Balkankrigene medførte, hvor drab på civile – såvel mænd og kvinder som ældre og unge – fandt sted. Det hævdedes dengang i de europæiske medier, at især bulgarerne og tyrkerne under Balkankrigene udviste en grufuld krigsførelse ved at prikke øjnene ud og skære ørerne af tilfangetagne kristne samt voldtog kvinder og spidde børn med bajonetter. Artiklen hævder således, med reference til Balkankrigene, at: ”de indledende Kampe mellem europæiske Stormagter har godtgjort, at det civiliserede og højt kultiverede Europa ikke har meget at lade Balkanstaterne høre. Krigen føres næsten med den samme Vildskab som i Middelalderen”.²⁶ Dette citat har to funktioner; for det første sidestiller det tyskernes krigsførelse i Belgien med krigsførelsen på Balkan, og for det andet sidestiller det tyskernes brutalitet med muslimernes. Med andre ord tilføjes der et kulturelt og religiøst element til denne fremstilling, som portrætterer tyskerne som værende anti-kristne i denne sammenhæng. Ligeledes er henvisningen til middelalderens krigsførelse en vidnesbyrd om avisens holdning til krigsførelsen i Belgien, hvilket understøttes af ordvalg som bl.a. ”halvbarbarer” og ”umenneskelig krigsførelse”. Indledningsvis fremstår artiklen imidlertid som en kritik af hele den europæiske civilisation og kultur, men senere i artiklen rettes kritikken specifikt mod Tyskland. Artiklen nævner således, at der både fra officielt fransk og belgisk side foreligger nøgterne beretninger om tyske troppers optræden på belgisk jord herunder mordbrande og grusomheder mod civile.²⁷

En anden artikel bragt i *Jyllands-Posten* d. 30. september 1914 forholder sig ligeledes yderst kritisk overfor den tyske krigsførelse. Artiklen indledes således: ”Den afskyelige Side af den moderne Krig, som myrderierne paa civile beboere, Mænd, Kvinder og Børn, i Forbindelse med Plyndringer og Ødelæggelser af fast og løs ejendom i de af de tyske Arméer Okkuperede egne afgiver...”.²⁸ Det er her værd at lægge mærke til sprogbrugen. Brugen af ordet ”myrderi” om tyskernes fremmarch vidner i denne sammenhæng om en tydelig foragt for Tysklands fremfærd i Belgien, hvilket vidner om en klar anti-tysk diskurs – eller frame, som jeg har valgt at kalde det.

²⁶ ”Krigens Vildskab. Hvor er nu Kulturen henne?”, *Jyllands-Posten*, 26. august 1914, s. 1.

²⁷ Ibid.

²⁸ ”De tyske Troppers Krig mod Beboerne i Frankrig og Belgien, *Jyllands-Posten*, 30. september 1914, s. 2.

Det er imidlertid ikke kun *Jyllands-Posten* der stiller sig kritiske overfor tyskernes fremfærd i Belgien. Også *Berlingske-Tidende* tilslutter sig dette synspunkt. I en artikel forfattet af *Berlingske-Tidendes* udenlandskorrespondent, Andreas Buntzen, tilkendegiver denne sine klare antipatier mod den tyske fremfærd. Han skriver: ”Saaledes berettes, at, da Befolkningerne fra Muysen og Buggenhout i Søndags maatte flygte fra deres Hjem og søgte at få deres Kvæg og anden Ejendom med, blev de indhentede af Tyskerne, som tog Alt fra dem. Et Barn paa 6 Aar, som ikke hurtigt nok kom ud af Vognen, fik et Stik bagi”.²⁹

At *Berlingske-Tidendes* sympatier lå med det belgiske folk og ikke med Tyskland kommer også til udtryk på andre måder. Eksempelvis valgte avisen d. 20. oktober 1914 at citere store dele af den belgiske Undersøgelseskommissions femte beretning, som naturligvis indtager en anti-tysk holdning, da den er udfærdiget af den belgiske politiker og senere premierminister, Gérard Cooreman, som på dette tidspunkt var kommissionens formand. Undersøgelseskommissionens beretninger nævner flere hændelser, bl.a. at hele landsbyer blevet lagt øde, og at tyskerne har smidt lig ned i brøndene, således at drikkevandet ville blive forurennet, samt at tyskerne skulle have fundet en familie gemt i en ajlebrønd, hvorefter soldaterne bevidst skød ned i den.³⁰

Den 29. december 1914 trykte *Berlingske-Tidende* en artikel skrevet af Andreas Buntzen omhandlende den skarpe sondring mellem de germanske folk og de skandinaviske folk. I artiklen nævner Buntzen flere gange, at: ”Det synes imidlertid ingeniende betydningsløst for Danske, Norske og Svenske, som et af grundlagene for vore fælles uafhængighedsønsker, vel at fastholde, at Germaner er vi i alt Fald ikke”.³¹ Denne artikel siger naturligvis intet om begivenhederne i Belgien, men den siger noget om *Berlingske-Tidendes*, og i særdeleshed Andreas Buntzens, antityske holdninger. Derudover må man have in mente, at *Berlingske-Tidende* er en konservativ avis, og at én af de konservative mærkesager drejede sig om forholdene i Nordslesvig, hvor ca. 36.000 dansksindede soldater gjorde tjeneste i den tyske hær. Alt dette har formodentlig spillet ind på avisens overordnede antityske holdninger.

Også *Social-Demokraten* forholder sig, til dels, kritisk overfor den tyske fremfærd i Belgien. En artikel bragt i avisen d. 31. august 1914 er et eksempel herpå.³² Artiklen er præget af emotionelt sprogbrug, hvilket bl.a. kommer til udtryk gennem artiklens overskrift: ”Det advarende Eksempel.

²⁹ Andreas Buntzen, ”Kampene og Rædslerne i Belgien.”, *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 5. oktober 1914, s. 1.

³⁰ ”Rædslerne fra Aarschot”, *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 20. oktober 1914, s. 2.

³¹ Andreas Buntzen, ”Germaner og Skandinaver.”, *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 29. december 1914, s. 4.

³² ”Det advarende Eksempel. Belgiens Tilintetgørelse”, *Social-Demokraten*, 31. August 1914, s. 4.

Belgiens Tilintetgørelse.”. Derudover sidestilles begrebet ”erobreren” med tyskerne, som har trampet Belgien ned og lagt landet øde for uoverskuelige tider samtidig med at Belgien eksplicit portrætteres som et lille, fredeligt land, der nu er blevet underlagt tysk herredømme, og hvor Belgiens ungdom nu forbløder på slagmarkerne.

Ligeledes trykte *Social-Demokraten* en artikel d. 3. september 1914, hvori denne gjorde opmærksom på, at den svenske version af *Social-Demokraten* i en tidligere trykt artikel havde fremlagt beviser for, at de belgiske friskarer var regulære landstormsoldater.³³ Her hævdes det, at det i virkeligheden var belgiske regulære landstormsoldater, der havde beskydt tyske soldater, og ikke civile franc-tireurs, som tyskerne selv hævdede. Ydermere nævner artiklen, at tyske menige soldater måske har taget fejl af beboerne og landstormsoldaterne, men at de tyske styrkers øverstbefalende udmærket var klar over forskellen, hvorfor der rettes en skarp kritik af dette. Der er altså her tale om en stærk afstandstagen fra de tyske styrkers fremfærd i Belgien.

Ét af de mest yderligtgående eksempler på en tydelig antipati mod den tyske krigsførelse findes i en artikel bragt i *Jyllands-Posten* d. 13. november 1914. Her hævdes det, at den danske professor Dreyer ved University of Oxford i Storbritannien og dennes hustru havde adopteret en lille belgisk pige, som ved ankomsten til hjemmet til parrets store forbavselse manglede begge hænder, som var afhuggede af tyske soldater.³⁴ Artiklen slutter således: ”[...] Glæden over Barnets komme var ikke fuldkommen; hun manglede begge Hænder. De var afhuggede af tyske Soldater”.³⁵ *Jyllands-Posten* bringer to dage senere fornyet information om hændelsen, da avisen skriver, at den lille belgiske pige havde stået med det franske flag i hånden, ”og da Fjenden kom, stod hun med det i Hænderne, til en fjendtlig Soldat blev vred over at se det og huggede med sin Sabel efter hende”.³⁶ Disse to voldsomme beretninger om afhuggede hænder var dog ikke de første af sin art. Den 3. november 1914 bragte *Jyllands-Posten* således en artikel, hvor forfatteren ikke har meget tilovers for tyskernes fremfærd. ”Selv et Hjerte af Sten maa røres af de Lidelser, som Belgierne har gaaet igjennem siden de første Augustdage. [...] Mænd og Kvinder og Børn er skudt ned i Flokke som jaget Vildt. Mændene er spærret inde om Natten, mens deres Koner og Døtre har faaet Ordre til at sove for aabne Døre. Der er fundet Smaabørn med afhuggede Hænder.”³⁷ Beretningerne om de afhuggede hænder blev en del af det samlede billede af den brutale tyske krigsførelse i Belgien, som senere har manifesteret sig til

³³ ”De belgiske Friskarer er regulære Landstormsoldater”, *Social-Demokraten*, 3. september 1914, s. 1.

³⁴ ”Kan det være sandt? En lille belgisk Pige uden Hænder.” *Jyllands-Posten*, 13. november 1914, s. 2.

³⁵ Ibid.

³⁶ ”De afhuggede Hænder.”, *Jyllands-Posten*, 15. november 1914, s. 4.

³⁷ ”Folket i Nød og det landflygtige Kongepar”, *Jyllands-Posten*, 3. november 1914, s. 1.

en kollektiv myte. Det var dog først efter selve invasionen af Belgien, at beretninger om afhuggede hænder begyndte at florere i pressen, hvilket understreges af, at den første notits omkring disse hændelser finder sted i november 1914. Det var gennem sådanne brudstykker, at det samlede billede af tyskernes fremfærd i Belgien blev dannet. Typisk var beretninger som den med den danske Professor Dreyer og den lille belgiske pige uden hænder et resultat af mytedannelser og overleveringer fra krigsfanger og flygtninge, som aviserne, primært sensationspressen, ganske ukritisk, og ofte præget af et betydelig moralsk harme og had til tyskernes fremfærd, valgte at trykke i et bevidst forsøg på at mobilisere den offentlige opinion.³⁸ Det var da også en dansk dame, netop hjemvendt fra England, der havde overleveret myten, som pressen hurtigt fik fat i. Det er således ikke overraskende at *Jyllands-Posten* d. 19. december 1914 har været nødsaget til at trykke en artikel, hvori avisen forklarer, at historien om den lille belgiske pige uden hænder var en "Krønike", og hvor Professor Dreyer i et brev håndfast hævdede, "at jeg ikke har adopteret eller modtaget i mit Hjem nogen belgisk lille Pige, som beskrevet i det mig tilsendte Avisudklip".³⁹ Historierne om de afhuggede hænder er paradoksalt nok belgiske af oprindelse og stammer fra den belgiske kolonisering af Congo. Ironisk nok var det et fransk satiremagasin der i 1908 bragte en historie om, at ledere fra det belgiske koloniherrøkke angiveligt skulle have hugget hænderne af congolesiske slavearbejdere.⁴⁰ Det er derfor yderst bemærkelsesværdigt, at den belgiske kolonimagt skulle komme til at forsyne pressen med det samme motiv som i august og september 1914 placerede belgierne i offerrollen under Tysklands invasion. Historierne om de afhuggede hænder tjente derfor til at konkretisere og visualisere den brutale tyske krigsførelse, hvorfor der naturligvis som konsekvens heraf kommer en udpræget anti-tysk holdning til syne i artiklerne. Netop valget af små belgiske piger som ofre symboliserer det mest uskyldige blandt den civile befolkning, hvorfor harmen overfor forbrydelser begået mod mindreårige piger oftest også har fremprovokeret de stærkeste følelsesmæssige reaktioner hos pressen. Myten om de afhuggede hænder har derfor tjent som et betydeligt element i konstruktionen af rammen om den tyske krigsførelse som værende brutal og barbarisk.

Diskursen omkring tyskernes krigsførelse som værende barbarisk har sit udgangspunkt i et ideologisk og moralsk modsætningsforhold mellem Frankrig og Tyskland fra 1870 og frem til krigsudbruddet, som fremhævede sproglige og kulturelle forskelle landene imellem. I perioden frem til Første Verdenskrig blev den franske version af begrebet 'civilisation', på initiativ fra den højreorienterede

³⁸ Horne og Kramer, *German Atrocities*, s. 207-211.

³⁹ "Det var en Krønike." "Den lille belgiske Pige med de afhuggede Hænder", *Jyllands-Posten*, 19. december 1914, s. 2.

⁴⁰ Horne og Kramer, *German Atrocities*, s. 223.

nationalistiske bevægelse i Frankrig, i større grad sat i et modsætningsforhold til det tyske 'Kultur'.⁴¹ 'Civilisation' indebar troen på menneskelig evolution, hvor modsætningsforholdet her var barbari, som henviste til det primitive stadie før den menneskelige evolution. Disse to modsætningsfyldte opfattelser fusionerede i takt med krigen, hvilket afstedkom, at tysk 'Kultur' blev symbolet på barbari.⁴² Den franske respons på tyskernes invasion af Belgien var derfor rodfæstet i et ideologisk modsætningsforhold til germanismen, hvorimod den belgiske respons snarere beroede på frygten for en krænkelse af politisk suverænitet og neutralitet. Belgierne reagerede på chokket og truslen mod forsøget på at opretholde neutralitet og politisk suverænitet i et stigende anspændt internationalt klima, for belgiernes udprægede frankofile tendenser til trods, så eksisterede der i Belgien ikke et tyskerhad på samme måde som tilfældet var i Frankrig.⁴³

Frame 2: Juridisk frame: Tysklands angreb på Belgien er et brud på den internationale humanitære folkeret og krigens love

Jeg har identificeret endnu en frame i mit kildemateriale og har valgt at klassificere den som en juridisk frame. Med det mener jeg, at udgangspunktet for rammen er, at tyske soldater retsligt har forbrudt sig mod de herskende love inden for den internationale humanitære folkeret og krigens love. Den herskende fremstilling af Tysklands invasion af Belgien sker altså her i juridisk forstand. Ved en søgning i Mediestream på begreberne "Folkeret" og "Neutralitet" har jeg identificeret en dominerende pro-neutral holdning der er kendetegnet for denne frame. Rammen forholder sig skeptisk til Tysklands brud på folkeretten, men jeg har valgt at klassificere rammen som pro-neutral, da man fra dansk side i høj grad tilstræbte at håndhæve et folkeretsligt neutralitetsforsvar, hvorfor stemningen og holdninger i denne frame snarere beror på frygten for at Tyskland skal krænke dansk neutralitet på samme måde som tilfældet var med Belgien fremfor en direkte antipati mod Tysklands fremfærd.

I en artikel trykt i *Berlingske-Tidende* d. 16. august 1914 melder avisen klart ud, at den er fuldt ud bevidst og indforstået med at håndhæve pressens neutralitet på rigtig vis. Det hævdes, at de mange telegrammer og korrespondancer i avisen naturligvis er farvet af stemningen i de pågældende lande hvorfra de kommer, men at det ville være at forvanske neutralitetsopgaven såfremt avisen kunstigt

⁴¹ Ibid. s. 214-215.

⁴² Ibid. s. 216-217.

⁴³ Ibid. s. 214-215.

gik ind og fjernede sympatierne med de krigsførende parter, eftersom disse udelukkende står for skribentens regning.⁴⁴ Artiklen slutter således med at hævde, at ”*Berlingske-Tidende* tager ikke Parti, saa lidt til den ene Side som til den anden. Efter hele vor Stilling føler vi os forpligtede til i Ord at bevare den samme strenge og lige Neutralitet, som vort Fædreland vil og skal hævde i Handling.”⁴⁵

Et eksempel på denne frame findes i en artikel bragt i *Jyllands-Posten* d. 31. august 1914, der indledes således: ”Den nuværende Krig har klart vist, at man kun kan lægge liden Vægt paa folkeretlige Traktater”.⁴⁶ Artiklen bærer således præg af at være en juridisk opsummering af de folkeretlige bestemmelser der hvilede på Haager Landkrigsreglementet af 1907. Der optræder en let skjult skepsis mod Tysklands fremfærd i Belgien, da artiklen ikke eksplicit nævner, at Tyskland har brudt folkeretten. En interessant passage i artiklen omhandler de varigt neutraliserede stater, dvs. en stat, der med andre stater, de såkaldte signatarmagter, har forpligtet sig til evig neutralitet mod at signatarmagterne derfor også forpligter sig til at respektere denne neutralitet samt at forsvare den, såfremt denne bliver krænket. Til denne passage kan følgende læses: ”Af varigt neutraliserede Stater findes (eller rettere fandtes) tre: Schweiz (neutraliseret 1815), Belgien (neutraliseret 1831 og 39) og Luxemburg (neutraliseret 1867). Baade for Belgien og Luxemburg er Tyskland Signatarmagt; Begivenhederne har jo vist, hvorledes det har opfyldt sin Pligt: at forsvare deres Neutralitet.”⁴⁷ Der kan således i artiklen tydeligt identificeres en ironisk skepsis over Tysklands brud på de folkeretlige bestemmelser. Fokus i denne artikel er altså på, at Tyskland brød folkeretten ved at invadere Belgien og Luxemburg til trods for disses garanterede neutralitet, og ikke så meget på de folkeretlige kontroverser der fandt sted som følge af tyske soldaters krigsførelse mod belgiske civile.

En anden artikel bragt i *Jyllands-Posten* d. 26. august 1914 udtrykker derimod en tydelig foragt for Tysklands brud på folkeretten, men stiller dilemmaet på hovedet ved at spørge om, hvorvidt prøjserne også ville betragte det som et brud på folkeretten, der skulle straffes med at skyde hvert tiende menneske i en by, såfremt befolkningen i Østpreussen blev invaderet af russerne.⁴⁸ Der henvises her til det faktum, at der fra tysk side blev hævdet, at belgiske civile gjorde modstand mod de invaderende tyske styrker. Her betones det forhold, at tyske soldater har udført væbnede repressalier mod de belgiske civile, og dermed at bruddet på folkeretten snarere grunder i episoderne mellem soldater og nonkombattanter end som følge af neutralitets- og suverænitetskrænkelser.

⁴⁴ ”Neutralitet – og Nervøsitet.”, *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 16. august 1914, s. 1.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ ”Folkeret og Krig.”, *Jyllands-Posten*, 31. august 1914, s. 2.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ ”Krigens Vildskab. Hvor er nu Kulturen henne?”, *Jyllands-Posten*, 26. august 1914, s. 1.

En artikel bragt i *Berlingske-Tidende* d. 14. oktober 1914 behandler ligeledes Tysklands invasion af Belgien ud fra retslige termer. At artiklen udviser en tydelig pro-neutral holdning kommer til udtryk gennem den historiske gennemgang af ulykkelige begivenheder i belgisk historie. Det nævnes bl.a., at Flandern og Brabant-regionerne i Belgien allerede i middelalderen og senere op gennem tiden udgjorde krigsskueplads for de europæiske stormagters voldsbegær.⁴⁹ Artiklen hævder således, at ”I flere Hundrede Aar var næppe en Generation gaaet fri for Krigens Plage, og det kunde derfor godt betegnes som en stræng Skæbnes Indrømmelse til billig Retfærdighed, at Belgien blev erklæret neutralt og fik sin Neutralitet garanteret af samtlige Stormagter og for alle Tider. Men nu ser man, hvad disse højtidelige Garantier er værd. En af de Stater, der har skrevet under på Traktaten, bryder selv Belgiens Neutralitet og søger at affærdige alle Protester herimod med en flot Bemærkning om ”den Lap Papir””.⁵⁰ Her henvises der naturligvis til den tyske kansler Bethmann-Hollweg’s henvisning til Londontraktaten af 1839 som en lap papir, der næppe ville give englænderne anledning til at træde ind i krigen på allieret side. Ydermere hævdes det i artiklen, at ”først og fremmest de smaa Nationer har med levende Interesse fulgt Belgiernes tapre Forsvarskamp mod Stormagtshærene, der krænkende Folkeret og Traktater satte sig i Besiddelse af hans Fædrenejord...”⁵¹. Der udvises altså en klar sympati med de neutrale lande, i dette tilfælde Belgien, og argumentet er bundet op på Tysklands krænkelse af belgisk neutralitet i ren juridisk forstand.

Også *Social-Demokraten* melder sig under fanerne hvad angår tyskernes brud på folkeretten. ”Et lille Land, der endog har garanteret Neutralitet, krænkes af militære Hensyn; og det indrømmes aabenlyst, at det er en Retskrænkelse. I Krigen er der ikke noget, man kan kalde sit. Retten sidder i Bajonetten”.⁵² Ovenstående citat vidner om en tydelig harme overfor krænkelsen af Belgiens neutralitet hos Vilhelm Rasmussen, og dermed også hos *Social-Demokraten*, i kraft af førstnævntes status som medlem af Socialdemokratiet.

Frame 3: Pacifistisk frame: Krigens destruktive karakter er problemet snarere end skyldsspørgsmålet

Sponsorerne af denne pacifistiske frame tager afstand fra krigens destruktive karakter ud fra en pacifistisk devise. Det er en, i modsætning til den første frame, mere nuanceret diskurs der kommer til

⁴⁹ ”Det neutrale Belgien i Tysklands Vold.”, *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 14. oktober 1914, s. 1.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Vilhelm Rasmussen ”Grundloven og Krigen.”, *Social-Demokraten*, 2. september 1914, s. 4.

udtryk, forstået på den måde, at der ikke åbenlyst tages parti for nogle af parterne. Det er udelukkende *Social-Demokraten* der er sponsor af denne frame, hvilket betyder, at avisen fremstår forholdsvis upartisk i sin dækning af krigen ud fra eget redaktionelt stof. Denne pacifistiske frame har rødder i den partipolitiske magtkamp der fandt sted mellem Højre, Venstre, Socialdemokratiet og fra 1905 også Det Radikale Venstre.

Et eksempel på, at denne frames ophav kan spores tilbage til den partipolitiske magtkamp i Danmark, findes i en artikel i *Social-Demokraten* bragt d. 14. oktober 1914. Artiklen tager udgangspunkt i de belgiske fortærs fald, som den anser som værende symbolet på militarismens falliterklæring. De belgiske fortærs var, ifølge avisen, den løgn, der havde overbevist Belgien om at det kunne sætte sin lid til eget forsvar. Som begivenhederne senere viste, så ødelagde tyskerne mange af disse fortærs med fatale menneskelige tab på begge sider til følge. ”Læren om Fæstningernes Nytte var den Skanse, bag hvilken Militarismen udsatte den sunde Fornufts Sejr i Aartier. Har nogen Mod paa at fortsætte Kampen paa denne Skanse med Belgiens Skæbne for Øje?”⁵³

Ligeledes kommer *Social-Demokratens* antimilitaristiske holdning til udtryk i en artikel fra d. 31. august 1914. Her hævdes det, at ”ulykken var, at Belgien i Fredstid havde fulgt de store Staters Eksempel og havde ladet sig drive med af Rustningsvanviddet”, og at det dermed ”blev Belgien, der måtte afgive det advarende Eksempel paa, hvorledes et lille Folk i Uforstand og Blindhed Aar efter Aar kan forberede – sin egen Undergang”.⁵⁴ Her kobles begivenhederne i Belgien til den partipolitiske magtkamp omkring den danske neutralitetspolitik. Dansk udenrigs- og forsvarspolitik havde siden nederlaget til Preussen og Østrig i 1864 været karakteriseret af det Paul Villaume har betegnet som værende antimilitaristisk neutralisme, hvor målet var at holde Danmark ude af stormagtkonflikter gennem en ikke-provokerende neutralitetspolitik.⁵⁵ Der var dog ikke enighed omkring hvordan neutraliteten bedst kunne sikres. Partiet Højre ønskede gennem øget forsvarsopbud et stærkt befæstet København, som skulle kunne forsvares mod angreb, hvorimod både Socialdemokratiet og Det Radikale Venstres neutralitetsopfattelse var af mere antimilitaristisk karakter.⁵⁶ Både Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre mente ikke, at Danmark ville være i stand til at forsvare sig militært i tilfælde af et angreb, hvorfor der skulle skæres i forsvarsbudgettet samt fæstningskonstruktionerne skulle for-

⁵³ ”Fæstningernes Fald. Haves mere Vidnesbyrd behov?”, *Social-Demokraten*, 14. oktober 1914, s. 3.

⁵⁴ ”Det advarende Eksempel. Belgiens Tilintetgørelse”, *Social-Demokraten*, 31. August 1914, s. 4.

⁵⁵ Paul Villaume, ”Fra antimilitaristisk neutralisme til atlantisk aktivisme”, *Tidsskriftet Arbejderhistorie*, Nr. 4 (1999): 22-34.

⁵⁶ Nils Arne Sørensen, *Den Store Krig: Europæernes Første Verdenskrig* (København, 2014), s. 288-294.

søges begrænset. At Det Radikale Venstre havde samme forsvarspolitiske dagsorden som Socialdemokratiet kommer tydeligt til udtryk gennem forsvarsminister Peter Munchs betragtning af Københavns landbefæstning som værende blot en mindre og svagere version af den belgiske, bygget ud fra samme principper.⁵⁷ I 1909 indgik Venstre-regeringen et forlig med Højre der udmøntede sig i den såkaldte Lov om Hærens Ordning, hvormed beslutningen om at etablere gennemgribende fæstningskonstruktioner og mobiliseringsenheder blev truffet – noget som den radikale mindretalsregering fra 1913 med Zahle i spidsen ikke kunne forhindre – hvilket ifølge *Social-Demokraten* ikke blot kostede landet mange penge, men også øgede truslen mod Danmarks neutralitet. Avisen er af den opfattelse, at Danmark ville have været mere sikker uden fæstningerne og militærvæsenet, hvorfor artiklen kan ses som en opfordring til det danske folk og vælgerne om at tage ved lære af Belgiens eksempel ved bl.a. at stemme nej til fæstningerne ved den efterfølgende folkeafstemning i 1922. Allerede fra 1886 og frem havde der været omfattende befæstningskonstruktioner i gang som skulle beskytte København mod en ødelæggelse, og det var således i forlængelse af forsvarsforliget i 1909 blevet besluttet, at landbefæstningen skulle nedlægges i 1922 til fordel for mere mobile hærenheder.⁵⁸ *Social-Demokraten*'s reaktioner på de belgiske fortets fald kan spores længere tilbage end til forliget i 1909, nemlig til Københavns Befæstnings historie som grundlæggende antiparlamentarisk værk. I 1885 valgte Højre således at indlede befæstningsbyggeriet mod Folketingets Venstre flertals vilje, hvilket medførte indenrigspolitiske spændinger partierne imellem.⁵⁹ Det var dog først i forbindelse med systemskiftet i 1901, at det parlamentariske princip om, at en regering ikke kan have et flertal imod sig i Folketinget, blev anerkendt. Det er således i lyset af Socialdemokratiets afrustningspolitiske værdisæt og Højres underminering af det senere anerkendte parlamentariske princip i forbindelse med opførelsen af Københavns Befæstning, at avisens reaktioner på de belgiske fortets fald bør ses. Dermed blev begivenhederne i Belgien i 1914 aktivt inddraget i den partipolitiske magtkamp hos Socialdemokratiet under krigen, hvilket tydeligt kommer til udtryk i denne frame.

Et eksempel på denne frames foragt for krigens brutale og destruktive karakter findes i en artikel i *Social-Demokraten* fra d. 19. august 1914. Artiklen er skrevet af det socialdemokratiske folketingsmedlem Andreasen, som skriver følgende: ”Resultatet af, at Tyskerne ikke uhindret fik Lov at marchere gennem Belgien, er bleven Død og Ødelæggelse for en af Landets betydeligste og mest driftige

⁵⁷ Michael H. Clemmesen, ”Tunestillingen. Indenrigspolitisk middel og militær beskæftigelse” i *Første verdenskrig ved Tunestillingen. Forsvarsvilje og hverdagsliv*, Red. Henriette Buus (Greve, 2010) s. 68.

⁵⁸ Ibid. s. 66.

⁵⁹ Martin Jespersen og Jens Ole Christensen (red.), *Københavns Befæstning. Til Fædrelandets Forsvar* (København, 2012), s. 108.

Fabriksbyer, hvortil kommer, at Belgien muligvis bliver Skuepladsen for det mest grufulde Blodbad, Verden har kendt”.⁶⁰ Den omtalte fabriks by er Liège, som faldt til tyskerne den 16. august 1914. Der bliver altså her betonet det forhold, at belgierne i et vist omfang gjorde væbnet modstand, hvilket de tyske soldater håndterede ved at iværksætte omfattende ødelæggelser og militære repressalier. I dette lys kan avisens holdning tolkes som værende den, at Belgien i stedet for at have udbygget fæstningsværket omkring Liège burde have fokuseret på en generel nedrustning.

Et retorisk værdiladet eksempel på *Social-Demokratens* mere upartiske og pacifistiske diskurs findes i en artikel bragt d. 22. september 1914.⁶¹ Her udtrykkes der en tydelig bedrøvelse over at Europas ungdom forbløder på slagmarkerne uanset hvilken side soldaterne kæmper på. Det hævdes eksplicit, at: ”For os Socialdemokrater er Sympatien under Krigen ikke i udpræget Grad for den ene Part og imod den anden. Vi har den inderligste Medfølelse med det kæmpende Folk i Tyskland og Østrig som i Belgien, Frankrig, England og Rusland [...]. Vort Ønske gaar ikke i Retning af nogen afgørende Sejr for nogen af de stridende Parter [...]. Vore Ønsker gaar derimod ud paa, at den frygtelige og barbariske Menneskeslagting, som nu finder Sted, maa formaa at aabne Øjnene paa Europas Befolkning”.⁶²

Social-Demokraten var fuldt ud klar over, at begivenhederne i Belgien var genstand for megen polemisk retorik og at tyskernes fremfærd blev genstand for allieret propaganda. I en af mig tidligere citeret artikel kritiserer socialdemokraten Vilhelm Rasmussen pressedækningen og propagandakomiteerne i de respektive lande for deres bevidste manipuleringer og forskelligartede udlægninger af de samme begivenheder. ”Man faar det Indtryk, at Løgnen bruges systematisk i Krigens Tjeneste, snart til at nedslaa Fjendens Humør, snart til at sætte Mod i sine egne”.⁶³ På samme måde som Vilhelm Rasmussen hævder at pressedækningen i de krigsførende lande bevidst har fordrejet rapporteringer af begivenhederne i Belgien i 1914 til egen fordel, vil jeg slutteligt fastslå, at den danske presses rapporteringer og dækning af begivenhederne har fulgt samme tendens ud fra partipolitiske interesser. *Social-Demokratens* pacifistiske holdninger og upartiske rapporteringer kan skyldes flere ting. Ideologisk set mente man fra socialdemokratisk side, at man ved at indtage et mere upartisk standpunkt i vurderingen af sym- og antipatier kunne modvirke den borgerlige presses generelle tyskfejndtlighed og derigennem forsøge at stabilisere det overordnede pressebillede til fordel for dansk neutralitetspolitik. Dette kan have haft flere motiver, herunder bl.a. et forsøg på at udgøre et partipolitisk modstykke

⁶⁰ ”Liège.”, *Social-Demokraten*, 19. august 1914, s. 5.

⁶¹ ”Hvem sejrer i Krigen?”, *Social-Demokraten*, 22. september 1914, s. 8.

⁶² Ibid.

⁶³ Vilhelm Rasmussen, ”Grundloven og Krigen.”, *Social-Demokraten*, 2. september 1914, s. 4.

til den borgerlige presse, men også et forsøg på, ifølge *Social-Demokraten*, at gøre op med den øvrige presses forudindtagede rapporter. Derudover er det også muligt, at socialdemokratiets historisk tætte relationer til de andre europæiske socialistiske bevægelser, herunder de tyske partifæller i SPD, har haft betydning for *Social-Demokraten*'s upartiske rapporter.⁶⁴

Konklusion

Hvad angår den danske presses virke under Første Verdenskrig er fortællingen om den udprægede antityske stemning efterhånden blevet alment accepteret. Denne fortælling viser sig på baggrund af denne opgave kun delvist tilstrækkelig. Jeg har således identificeret tre overordnede frames blandt de tre danske aviser i perioden 1. august 1914 til 31. december 1914. Disse tre frames forholder sig alle til den tyske fremrykning gennem Belgien i august og september 1914 – dog på vidt forskellige måder. Fælles for de tre frames er, at de alle udtrykker foragt for krigen med dens mennesketab og brutale karakter, men derudover varierer de tre frames betydeligt i deres argumenter, sproglige stil samt vurdering af sym- og antipatier. De tre frames udgøres af en moralsk og etisk frame, en juridisk frame samt en pacifistisk frame. Avisernes artikulering af sym- og antipatier overfor de krigsførende parter har således været omdrejningspunktet i at identificere og vurdere de tre frames og deres indbyrdes konkurrence om at påvirke den offentlige meningsdannelse gennem selektionsbestemte fremstillinger af information. Ved at anvende framing-teori har det været muligt at dekonstruere de respektive avisers forestillingsuniverser, hvor tilstedeværelsen eller fraværet af bestemte ord og vendinger, stereotype billeder samt brugen af værdiladede sproglige fremstillinger har afsløret hvilken stemning og holdninger til begivenhederne som aviserne har været med til at formidle. Eksempelvis har fremhævelsen af myten om de afhuggede hænder bidraget til at identificere frame 1 som en ubetinget antitysk frame ud fra moralske og etiske principper. Omvendt har *Social-Demokraten*'s nyhedsdækning af særligt de belgiske fortærs fald afsløret den tredje frames' klare tilknytning til Socialdemokratiets partipolitiske agenda, hvor partiet var stor modstander af Danmarks oprustningsinitiativer som følge af forliget mellem Venstre og Højre i 1909, hvilket, set fra Socialdemokratiets side, truede Danmarks position som neutral i denne stormagtskrig. Frame 1 har således formidlet en antitysk stemning og holdninger til begivenhederne i Belgien i 1914, mens frame 2 i højere grad har formidlet

⁶⁴ Jørgensen, "Den danske presse under Første Verdenskrig...", s. 39.

en pro-neutral stemning med sympatier med neutrale lande, i dette tilfælde Belgien, bundet op på juridiske argumenter om neutralitetskrænkelser begået af Tyskland.

For at vende tilbage til Pandrup Jørgensens formulering, så var stemningen i den danske presse næppe udpræget antitysk. Både *Berlingske-Tidende*, men især *Jyllands-Posten*, har tilkendegivet en udpræget antipati mod den tyske invasion af Belgien i 1914 ud fra både moralske og etiske perspektiver i frame 1, men omvendt udgør både den pro-neutrale frame samt i særdeleshed *Social-Demokraten* en markant undtagelse hertil, da sidstnævnte med sin pacifistiske holdning til begivenhederne ikke kan påstås at udvise særlige sym- eller antipatier overfor nogle af de krigsførende parter. Det er derfor for unuanceret at påstå, at den danske presse var udpræget antitysk af holdning, da både frame 2 og *Social-Demokraten* som en del af partipressen har dækket begivenhederne i Belgien i 1914 på en upartisk måde, som afviger betydeligt fra frame 1. På baggrund af sidstnævntes dækning af begivenhederne viser det sig dermed, at den hidtidige fortælling om den danske presse under Første Verdenskrig som værende udpræget tyskfjendtlig har negligeret og overset væsentlige nuancer i de danske avisers nyhedsdækning af Tysklands invasion af Belgien i 1914.

Resume

On August 4th 1914 Germany invaded Belgium and thus formally violated its juridical guarantee on neutrality and political sovereignty that it had been promised by the Great Powers in 1839. The German invasion of Belgium caused a stir in the public opinion; Groups of intellectuals and newspapers all over Europe covered the first weeks of World War One extensively. The aim of this paper has been to identify the discursive patterns that emerged in three Danish newspapers allocated across the political spectrum in order to examine the attitudes and stances mediated by the newspapers, and if these stances can be related to party politics. The three newspapers are; the liberal *Jyllands-Posten*, the conservative *Berlingske-Tidende*, and the social democratic *Social-Demokraten*. The analysis has treated the ways in which the newspapers have covered the German invasion of Belgium in 1914 with a particular focus on selective representations of information, value-laden language usage, and concrete articulations of sympathies and antipathies with the belligerent countries. By applying the methodological approach of that of frame-analysis, I argue that three frames can be identified; a moral and ethical frame, a juridical frame, and a pacifist frame. Specifically, the stances and attitudes mediated in frame 1 can be categorized as anti-German as both of the political right-wing newspapers have expressed a deep mistrust of the German warfare in both moral and ethical terms. However, the social democratic newspaper constitutes a significant exception to this trend. In frame 3, *Social-Demokraten* has mediated attitudes and stances that are impartial and partly unbiased, but the Social Democratic party values towards the increasing defence works in Denmark as an imminent threat to Danish national security and neutrality appear clearly in regards to the destruction of the Belgian fortifications during the invasion. Furthermore, the stances and attitudes mediated in frame 2 can be categorized as pro-neutral as the sympathy lies with the neutral countries, in this case Belgium, whose neutrality and political sovereignty was violated by Germany. Consequently, the claim that the Danish press has distinctively mediated anti-German attitudes and stances as a result of the German invasion of Belgium in 1914 appears to rigid. The pacifist attitudes and stances mediated by *Social-Demokraten* suggest otherwise, which in turn shows that essential nuances in the perception of the Danish press' news coverage of the German invasion of Belgium in 1914 have previously been neglected and overlooked.

Litteratur

Bøger, tidsskriftartikler og afhandlinger

Berg, Clarissa og Peter Hervik. ””Muhammedkrisen” - en politisk magtkamp i dansk journalistik”, *AMID, Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet* (2007): 1-32.

Christensen, Claus Bundgård. *Danskere på Vestfronten 1914-1918* (København: Nordisk Forlag, 2009).

Clemmesen, Michael H. ”Tunestillingen. Indenrigspolitisk middel og militær beskæftigelse” i *Første verdenskrig ved Tunestillingen. Forsvarsvilje og hverdagsliv*, Red. Henriette Buus (Greve: Greve Museum, 2010).

Entman, Robert M. ”Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, *Journal of Communication* 43 (1993): 51-58.

Horne, John og Alan Kramer. *German Atrocities: A History of Denial* (New Haven: Yale University Press, 2001).

Hjavard, Stig. ”Framing: Introduktion til et begreb og en klassisk tekst”, *Mediekultur – Journal of media and communication research* 58 (2015): 104-114.

Jespersen, Martin og Jens Ole Christensen (red.). *Københavns Befæstning. Til Fædrelandets Forsvar* (København: Gads Forlag, 2012).

Jørgensen, Anne Pandrup. ”Den danske presse under Første Verdenskrig med særligt henblik på forholdet til Tyskland” (Upubliceret speciale, Københavns Universitet, 1973).

Lehrmann, Ulrik. ”Krigens fortællere: Aspekter af 1. Verdenskrig som mediefortælling: collageeffekt, reportage og novellejournalistik”, *Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet* (2008): 1-55.

Søllinge, Jette D. og Niels Thomsen. *De danske aviser 1634-1989*. Bind 2. *De danske aviser 1848-1917* (Odense: Odense Universitetsforlag, 1989).

Sørensen, Nils Arne. *Den Store Krig: Europæernes Første Verdenskrig* (København: Gads Forlag, 2014).

Thomsen, Niels. ”Dagbladskonkurrencen 1870-1970” (Dr.phil. disputats, Københavns Universitet, 1972).

Toft Hansen, Søren. *Det stod i avisen...: kildekritiske overvejelser ved brug af aviser* (Aalborg: Institut for Kultur og Globale Studier, Aalborg Universitet, 2001).

Villaume, Paul. "Fra antimilitaristisk neutralisme til atlantisk aktivisme", *Tidsskriftet Arbejderhistorie*, Nr. 4 (1999): 22-34.

Kilder

Buntzen, Andreas. "Germaner og Skandinaver.", *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 29. december 1914.

Buntzen, Andreas. "Kampene og Rædslerne i Belgien.", *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 5. oktober 1914.

"De afhuggede Hænder.", *Jyllands-Posten*, 15. november 1914.

"De belgiske Friskarer er regulære Landstormsoldater", *Social-Demokraten*, 3. september 1914.

"De tyske Troppers Krig mod Beboerne i Frankrig og Belgien, *Jyllands-Posten*, 30. september 1914.

"Det advarende Eksempel. Belgiens Tilintetgørelse", *Social-Demokraten*, 31. August 1914.

"Det neutrale Belgien i Tysklands Vold.", *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 14. oktober 1914.

"Det var en Krønike. "Den lille belgiske Pige med de afhuggede Hænder", *Jyllands-Posten*, 19. december 1914.

"Folkeret og Krig.", *Jyllands-Posten*, 31. august 1914.

"Folket i Nød og det landflygtige Kongepar", *Jyllands-Posten*, 3. november 1914.

"Fæstningernes Fald. Haves mere Vidnesbyrd behov?", *Social-Demokraten*, 14. oktober 1914.

"Grusomheder.", *Social-Demokraten*, 10. august 1914.

"Hvem sejrer i Krigen?", *Social-Demokraten*, 22. september 1914.

"Kan det være sandt? En lille belgisk Pige uden Hænder." *Jyllands-Posten*, 13. november 1914.

"Krigens Barbari. Fortidens skrækkeligste Efterladenskab.", *Social-Demokraten*, 26. august 1914.

"Krigens Vildskab. Hvor er nu Kulturen henne?", *Jyllands-Posten*, 26. august 1914.

"Liège.", *Social-Demokraten*, 19. August 1914.

"Neutralitet – og Nervøsitet.", *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 16. august 1914.

Rasmussen, Vilhelm. "Grundloven og Krigen.", *Social-Demokraten*, 2. september 1914.

”Rædslerne fra Aarschof”, *Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 20. oktober 1914.